

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Савицька В.М.,

*аспірантка кафедри кримінального права та кримінології
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

УДК 343.211

DOI <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2020.2.22>**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТТЯ «ЗАВІДОМІСТЬ»
У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ
(РОЗДІЛ II ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ)**

Конституція України у ст. 62 проголосила, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеної вини особи тлумачаться на її користь.

Наведене положення Основного Закону знайшло своє відображення у ч. 2 ст. 2 Кримінального кодексу (далі – КК) України, ст. 2, ст. 17 та п. 2 ч. 1 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, що має максимально сприяти реалізації такої конституційної норми. Своєю чергою вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочину, встановлення якої є завершальним етапом у констатації складу злочину як єдиної підстави кримінальної відповідальності, тому її з'ясування має важливе значення.

Традиційно, крім вини, до ознак суб'єктивної сторони складу злочину відносять мотив, мету та емоційний стан. Водночас у КК України зустрічаються й інші ознаки, визначені законодавцем як обов'язкові та які розкривають зміст суб'єктивної сторони складу злочину. Йдеться про завідомість, яку з метою конкретизації вини використовують як ознаку складу злочину більше, ніж у 30 статтях Особливої частини КК України: у 26 нормах завідомість є ознакою основного складу (ч. 1 ст. 135, ч. 1 ст. 139, ч. 1 ст. 151, ч. 1 ст. 159¹, ч. 1 ст. 198, ч. 1 ст. 205¹, ч. 1 ст. 220¹, ч. 1 ст. 220², ч. 1 ст. 222, ч. 1 ст. 223¹, ч. 1 ст. 223², ч. 1 ст. 259, ч. 1 ст. 287, ч. 1 ст. 321¹, ч. 1 ст. 325, ч. 1 ст. 351, ч. 1 ст. 351¹, ч. 1 ст. 366, ч. 1 ст. 366¹, ч. 1 ст. 371, ч. 1 ст. 372, ч. 1 ст. 375, ч. 1 ст. 383, ч. 1 ст. 384, ч. 1 ст. 386, ч. 1 ст. 431), у 7 нормах (п. 2 ч. 2 ст. 115, ч. 2 ст. 136, ч. 3 ст. 158, ч. 3 ст. 220¹, ч. 4 ст. 321¹, ч. 2, 4 ст. 358, ч. 2 ст. 371) – ознакою кваліфікованого і особливо кваліфікованого складу злочину. У Загальній частині КК України завідомість є ознакою невинуватого ризику (ч. 3 ст. 42) та обставиною, що обтяжує покарання (п. 7 ч. 1 ст. 67).

У науці кримінального права немає єдності стосовно того, що завідомість є самостійною ознакою

суб'єктивної сторони складу злочину чи ознакою, що додатково характеризує винятково вину у формі умислу, вид умислу – прямий.

Теоретичним і практичним підґрунтям дослідження проблеми завідомості в кримінальному праві стали роботи відомих вітчизняних та зарубіжних вчених у галузі кримінального, кримінально-виконавчого права та кримінології, зокрема Ю.В. Бауліна, О.М. Бандурки, Р.В. Вереші, П.А. Вороб'я, В.К. Грищука, В.В. Голіни, О.М. Джужі, В.М. Дрьоміна, Т.А. Денисової, В.П. Ємельянова, О. О. Книженко, В. А. Кирилук, О.Г. Колба, І.М. Копотуна, О.М. Костенка, О.М. Литвинова, О.М. Литвака, М.І. Мельника, П.П. Михайленка, С.С. Мірошніченка, В.О. Навроцького, В.І. Осадчого, М.І. Панова, А.В. Савченка, В.В. Сташиса, Є.Л. Стрельцова, В.Я. Тація, В.П. Тихого, П.Л. Фріса, В.В. Шаблістога, Н.М. Ярмиш, С.С. Яценка та інші. Окремо слід відмітити докторську дисертацію Р.В. Вереші (2017 рік) «Проблеми суб'єктивної сторони складу злочину», у якій він стверджує про вчинення злочинів з необережності, ознакою яких є завідомість.

Відзначаючи безперечну значущість раніше проведених досліджень, водночас представляється, що вони не вичерпують кола питань, що вимагають свого вирішення. Це стосується також особливостей використання поняття «завідомість» у злочинах проти життя та здоров'я особи (Розділ II Особливої частини КК України), дослідження яких і є **метою цієї статті**.

В Особливій частині повною мірою реалізується найважливіший принцип кримінального права – немає злочину без вказівки на це в законі (*nullum crimen sine lege*). Тому діяння, за які в Особливій частині КК не передбачена відповідальність, за жодних умов не можуть визнаватися злочином і тягти за собою кримінальну відповідальність і покарання. Суд, розглядаючи кожне конкретне кримінальне провадження, повинен керуватися вимогами тієї статті, в якій передбачена відповідальність за певний злочин. Неприпустимо поширювати дію відповідного закону про кримінальну відповідальність на інші діяння, які не охоплюються диспозицією певної статті КК. Це відповідає ч. 4 ст. 3 Загальної частини КК, відповідно до якої застосування закону про кримінальну відповідальність за аналогією заборонено [1, с. 11].

З 01.07.2020 р. назви розділів Особливої частини КК, відповідно до Закону України від 22.11.2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [2], зазнають суттєвих змін. Відтак слово «злочини» в кожному з розділів буде замінено на словосполучення «кримінальні правопорушення».

Також повністю підтримуємо твердження В.В. Шаблістою про те, що закріплене у ст. 3 Конституції України положення про визнання здоров'я людини однією з найвищих соціальних цінностей у державі знайшло відображення у вітчизняному законодавстві, будь-які порушення якого визнаються злочинами та кримінальними проступками в межах Розділу II Особливої частини КК України. Це пояснюється тим, що посягання на життя та здоров'я людини завжди у будь-якій країні будуть визнані злочинними [3, с. 4].

Перша згадка завідомості в Особливій частині КК України міститься у ст. 115 розділу II «Злочини проти життя та здоров'я особи», яка має назву «Умисне вбивство». Так, п. 2 ч. 2 цієї норми передбачає покарання у вигляді позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі за умисне вбивство малолітньої дитини або жінки, яка завідомо для зловмисника перебувала у стані вагітності [4].

Таким чином, законодавець, як і в п. 7 ч. 1 ст. 67 КК України, пов'язує завідомість з ознакою характеристики потерпілої від злочину особи – станом вагітності.

Це рішення виглядає цілком логічним з огляду на те, що ця обставина визнається такою, яка обтяжує покарання.

Варто окремо наголосити на тому, що, враховуючи навіть назву ст. 115 КК України, в цьому разі завідомість характеризує винятково умисну форму вини.

У ч. 1 ст. 135 КК України «Залишення в небезпеці» передбачено, що завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя стані і позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження через малолітство, старість, хворобу або внаслідок іншого безпорадного стану, якщо той, хто залишив без допомоги, зобов'язаний був піклуватися про цю особу і мав змогу надати їй допомогу, а також у разі, коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя стан...» [4].

Як слушно вказує В.К. Гришук, суб'єктивна сторона цього кримінального правопорушення характеризується умисною формою вини [5, с. 32].

Нами встановлено, що завідомість означає повне усвідомлення суб'єктом кримінального правопорушення відповідних об'єктивних ознак та характеризує інтелектуальний момент форми вини [6, с. 100].

Усвідомлення суб'єктом небезпечного для життя стану передбачає, що він обізнаний про наявність джерела загрози, його вплив на організм потерпілого, про те, що це джерело становить загрозу для

життя. При цьому у суб'єкта повинні бути знання про існування названих обставин на момент скоєння злочину, які не викликають у нього сумніву (достовірні), хоча об'єктивно він міг помилятися. Суб'єкт злочину повинен досить ясно усвідомлювати, що він не робить дій, які в цих конкретних умовах були необхідні для порятунку життя потерпілого, а отже, що він залишає потерпілого в небезпеці. Він усвідомлює, що особа позбавлена можливості вжити заходів до самозбереження. Знання про обставини, через які потерпілий не здатний впоратися з небезпекою, свідчить про усвідомлення винним його безпорадності. Знання винним про небезпечний для життя стан і безпорадність потерпілого може витікати також з повідомлення про це інших осіб. Суб'єкт також усвідомлює, що зобов'язаний надати необхідну допомогу і має змогу це зробити, але не робить. По суті, усвідомлення спроможності надати допомогу є неможливим без усвідомлення того, яка допомога необхідна потерпілому, які дії необхідно вчинити, аби надати йому допомогу [7, с. 6–7].

Отже, у ст. 135 КК України ознака завідомості стосується такої об'єктивної ознаки, як фактичний характер дій суб'єкта злочину, та характеризує інтелектуальний момент умисної форми вини.

У ч. 2 ст. 136 «Ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані» передбачено, що ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані, за можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам...» [4].

Для того, аби зрозуміти роль цієї ознаки в складі вказаного кримінального правопорушення, варто проаналізувати поняття «небезпечний для життя стан». На цей час у науці кримінального права поширеною є думка про те, що під небезпечним для життя станом слід розуміти сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів (умов), що характеризують обстановку, в якій опинився малолітній, коли він позбавлений можливості без сторонньої допомоги вжити заходів до самозбереження [8, с. 148].

Ця норма суттєво відрізняється від розглянутої нами вище. Так, якщо в ч. 1 ст. 135 завідомість стосувалася фактичного характеру дій суб'єкта кримінального правопорушення (законодавець чітко виокремив цей зв'язок на початку речення в диспозиції даної норми), то в ч. 2 зв'язок завідомості з об'єктивними ознаками не такий очевидний.

Словосполучення «ненадання допомоги малолітньому, який завідомо перебуває в небезпечному для життя стані» можна трактувати по-різному. Під час дослівного аналізу можна припустити, що в цьому разі завідомість – це повне усвідомлення малолітнім факту, що він перебуває в небезпечному стані (тобто розуміє, що перед ним виникла сукупність об'єктивних і суб'єктивних факторів, за яких він позбавлений можливості без сторонньої допомоги вжити заходів до самозбереження), а не суб'єктивна ознака, яка характеризує інтелектуальний момент форми вини суб'єкта злочину.

Нагадаємо, що в п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України законодавець роз'яснює приналежність завідомості шляхом уточнення в словосполученні «завідомо для винного».

Враховуючи вищевикладене, вважаємо, що доречним було б або додати в диспозиції ч. 2 словосполучення «для винуватого» (тобто «Ненадання допомоги малолітньому, який завідомо для винного перебуває...»), або ж за аналогією з ч. 1 ст. 136 КК України використати поняття «завідомо» на початку речення (тобто «Завідоме ненадання допомоги...»). Отже, пропонуємо викласти диспозицію ч. 2 ст. 136 КК України в такій редакції:

«2. Ненадання допомоги малолітньому, який завідомо для винуватого перебуває в небезпечному для життя стані, у разі можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам – ...».

Додамо, що в науковому середовищі вчені одностайно погоджуються з думкою про те, що ч. 2 ст. 136 характерна умисна форма вини, вид умислу – прямий, оскільки цей злочин з формальним складом [9, с. 164].

Таким чином, в описаному випадку завідомість – це ознака, яка характеризує інтелектуальний момент умисної форми вини (звісно, для більшої точності цього умовиводу слушним було б внести запропоновані вище зміни до диспозиції ч. 2 ст. 136 КК України).

Наступна згадка завідомості міститься у ст. 139 КК України «Ненадання допомоги хворому медичним працівником». У ч. 1 цієї статті задекларовано:

«1. Ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником, який зобов'язаний, згідно з установленними правилами, надати таку допомогу, якщо йому завідомо відомо, що це може мати тяжкі наслідки для хворого...» [4].

В указаній нормі завідомість стосується як фактичного характеру дій суб'єкта кримінального правопорушення (ненадання допомоги), так і настання можливих наслідків (тяжкі наслідки для хворого).

Є твердження щодо можливості наявності необережної форми вини в складі злочину, передбаченого ч. 1 ст. 139 КК України (зокрема, наведено позицію Р.В. Вереси про те, що в цьому разі завідомість може характеризувати необережну форму вини [10, с. 55]). Проаналізувавши судові рішення, винесені за цією нормою, нами не було виявлено жодного випадку, в якому знайшла б своє втілення думка вказаного вченого.

Натомість цікаве рішення описано у вироку Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 15 січня 2013 року. По справі № 1121/3601/12 було встановлено таке: «На початку листопада 2002 року ОСОБА_2, ІНФОРМАЦІЯ_4, після травмування родимки на шії звернувся до ОСОБА_1, як до лікаря-онколога із скаргами на запалення родимки на шії. Огляда-

ючи хворого з наявністю ушкодженого пігментного утворення на шкірі з ознаками запалення, лікар ОСОБА_1 *недбало* (курсив наш – В.С.) віднеслась до своїх обов'язків, не проявила пильності щодо можливості злоякісності цього утворення та метастазування, в зв'язку з цим ретельно не оглянула ОСОБА_2 з оцінкою стану лімфатичних вузлів, результати огляду не записала в амбулаторну картку, не призначила УЗД внутрішніх органів та не направила хворого до обласного онкологічного диспансеру для проведення пункції, мікроскопічного дослідження з метою встановлення правильного діагнозу, видалення пухлини. Навіть більше, ОСОБА_1 порадила хворому застосувати препарат димексид, що було недоцільним, оскільки в інструкції до його використання серед показань пухлин шкіри не має і призначення цього препарату на пухлину саме у вигляді компресу було категорично протипоказаним через можливість стимулювання росту та розповсюдження меланоми» [11].

Врешті-решт потерпіла від злочину особа померла, а перед судом постала проблема щодо кваліфікації діяння суб'єкта злочину. Проаналізувавши матеріали справи, суд дійшов такого висновку:

«Досудовим слідством ОСОБА_1 обвинувачується в тому, що вона, будучи медичним працівником, вчинила ненадання без поважних причин допомоги хворому медичним працівником, який зобов'язаний, згідно з установленними правилами, надати таку допомогу, що спричинило тяжкі наслідки для хворого, тобто злочин, передбачений ч. 2 ст. 139 КК України.

Суд не може погодитися з такою кваліфікацією і доходить переконання, що вказана кваліфікація дій підсудної не знайшла свого підтвердження в суді, оскільки суб'єктивна сторона цього злочину полягає в прямому умислі щодо факту ненадання допомоги хворому, якщо медичний працівник усвідомлює, що це може викликати тяжкі наслідки для хворого. Тому суд вважає, що за ч. 2 ст. 139 КК України ОСОБА_1 слід виправдати» (курсив наш – В.С.) [12].

Як наслідок, особу було засуджено за ч. 1 ст. 140 КК України.

Отже, враховуючи значення поняття «завідомість», матеріали судової практики, наявність у КК України складу злочину, передбаченого ст. 140, та його відмінності від суспільно небезпечного діяння, описаного у ст. 139 КК України, наукові обґрунтування окремих вчених, ми все ж таки схилиємось до думки про те, що в цьому разі завідомість характеризує інтелектуальний момент саме умисної форми вини. Втім, враховуючи аргументи Р.В. Вереси, погоджуємось, що така думка має право на існування.

Таким чином, ознака завідомості в розділі II «Злочини проти життя та здоров'я особи» Особливої частини КК України прямо передбачена у 4 статтях. В кожному разі вона характеризує інтелектуальний момент умисної форми вини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Кримінальне право України: Особлива частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 4-те вид., переробл. і допов. Харків : Право, 2010. 608 с.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n31> (Дата звернення 18.04.2020 р.).
3. Шаблистий В.В. Тілесне ушкодження як злочин проти життя та здоров'я людини за кримінальним правом України : монографія / В.В. Шаблистий, В.Ю. Коломієць ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, доц. В.В. Шаблисто-го. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2020. 164 с.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. *База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України*. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>. (Дата звернення 09.04.2020 р.).
5. Гришук В.К., Луцький Т.М., Пасека О.Ф., Самарчук М.В. Кримінально-правова характеристика злочинів проти особи : навч. посібник у схемах. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 64 с.
6. Савицька В.М. Завідомість у кримінальному праві України як об'єкт наукового дослідження.

Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Випуск 2. Том 3. С. 99–103.

7. Орлов П.І. Кримінальна відповідальність за ненадання допомоги та залишення в небезпеці : лекція. Харків, 2017. 11 с.

8. Зубець Ю.Г. Кримінальна відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 266 с.

9. Зубець Ю.Г. Кримінальна відповідальність за ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2018. 266 с.

10. Вереша Р.В. Визначення ознак суб'єктивної сторони складу злочину в Особливій частині КК України. *Вісник Академії адвокатури України*. 2016. № 2 (36). Том 13. С. 53–61.

11. Вирок Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 15.01.2013 року по справі № 1121/3601/12. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29222785> (дата звернення: 04.03.2019).

12. Вирок Світловодського міськрайонного суду Кіровоградської області від 15.01.2013 року по справі № 1121/3601/12. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/29222785> (дата звернення: 04.03.2019).

Савицька В.М. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТТЯ «ЗАВІДОМІСТЬ» У ЗЛОЧИНАХ ПРОТИ ЖИТТЯ ТА ЗДОРОВ'Я ОСОБИ (РОЗДІЛ II ОСОБЛИВОЇ ЧАСТИНИ КК УКРАЇНИ)

У статті наголошено, що Конституція України у ст. 62 проголосила, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вина не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину. Обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи тлумачаться на її користь. Наведене положення Основного Закону знайшло своє відображення у ч. 2 ст. 2 Кримінального кодексу України, ст. 2, ст. 17 та п. 2 ч. 1 ст. 91 Кримінального процесуального кодексу України, що має максимально сприяти реалізації такої конституційної норми. Своєю чергою вина є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони складу злочину, встановлення якої є завершальним етапом у констатації складу злочину як єдиної підстави кримінальної відповідальності, тому її з'ясування має важливе значення.

Традиційно, крім вини, до ознак суб'єктивної сторони складу злочину відносять мотив, мету та емоційний стан. Водночас у КК України зустрічаються й інші ознаки, визначені законодавцем як обов'язкові та які розкривають зміст суб'єктивної сторони складу злочину. Йдеться про завідомість, яку з метою конкретизації вини використовують як ознаку складу злочину більше, ніж у 30 статтях Особливої частини КК України.

Встановлено, що ознака завідомості в Розділі II «Злочини проти життя та здоров'я особи» Особливої частини КК України прямо передбачена у 4 статтях. У кожному разі вона характеризує інтелектуальний момент умисної форми вини.

Доведено, що у ст. 135 КК України ознака завідомості стосується такої об'єктивної ознаки, як фактичний характер дій суб'єкта злочину, та характеризує інтелектуальний момент умисної форми вини.

Обґрунтовано доцільність доповнення диспозиції ч. 2 словосполучення «для винуватого» (тобто «Ненадання допомоги малолітньому, який завідомо для винного перебуває ...»), або ж за аналогією з ч. 1 ст. 136 КК України використати поняття «завідомо» на початку речення (тобто «Завідоме ненадання допомоги...»). Викласти диспозицію ч. 2 ст. 136 КК України в такій редакції:

«2. Ненадання допомоги малолітньому, який завідомо для винуватого перебуває в небезпечному для життя стані, за можливості надати таку допомогу або неповідомлення про такий стан дитини належним установам чи особам».

Ключові слова: свідомість, завідомість, життя та здоров'я, злочин, покарання, кримінальне право, суб'єктивна сторона складу злочину, прямий умисел.

Savytska V.M. FEATURES OF USE OF THE CONCEPT OF “AWARENESS” IN CRIMES AGAINST THE LIFE AND HEALTH OF THE PERSON (SECTION II SPECIAL PARTS OF THE CRIMINAL CODE UKRAINE)

The article emphasizes that the Constitution of Ukraine in Art. 62 declared that a person was presumed guilty of a crime and could not be punished until his guilt had been duly proved and found guilty by a court. No one is required to prove their innocence in committing a crime. The prosecution cannot be based on evidence obtained illegally or on assumptions. All doubts as to the proven guilt of a person shall be interpreted in his favor. The above provision of the Basic Law was reflected in Part 2 of Art. 2 of the Criminal Code of Ukraine, Art. 2, Art. 17 and § 2 h. 1 Art. 91 of the Criminal Procedure Code (Ukraine, which should maximally facilitate the implementation of such a constitutional provision. In turn, wine is a mandatory feature of the subjective side of the crime, the establishment of which is the final stage in establishing the composition of the crime as the sole basis of criminal liability, so its is important.

Traditionally, in addition to blame, the subjective side of the crime is attributed to motive, purpose and emotional state. However, in the Criminal Code of Ukraine there are other features, which are defined by the legislator as mandatory and which reveal the content of the subjective side of the crime. It is about awareness, which is used as a sign of a crime more than in 30 articles of the Special part of the Criminal Code of Ukraine for the purpose of falsification of guilt.

It is established that the sign of awareness in Section II “Crimes against the life and health of a person” of the Special part of the Criminal Code of Ukraine is explicitly provided in 4 articles. In each case, it characterizes the intellectual moment of deliberate guilt.

It is proved that in Art. 135 of the Criminal Code of Ukraine the sign of consciousness refers to such an objective sign as the actual nature of the act of the subject of the crime and characterizes the intellectual moment of intentional guilt.

The expediency of supplementing the disposition of Part 2 of the phrase “for the perpetrator” (i. e. “Non-assistance to a minor who is knowingly guilty ...”), or by analogy with Part 1 of Art. 136 of the Criminal Code of Ukraine to use the term “knowingly” at the beginning of the sentence (i. e., “knowingly refusing assistance ...”). To lay out the disposition of Part 2 of Art. 136 of the Criminal Code of Ukraine in the following wording:

“2. Failure to provide assistance to a minor who is knowingly for the perpetrator in a life-threatening condition, if possible, to provide such assistance or to inform the child about the condition of the child to the proper institutions or persons”.

Key words: consciousness, awareness, life and health, crime, punishment, criminal law, subjective crime, direct intent.